

@stoltjude

VÄLKOMMEN till en utställning som firar 250 år av judiskt liv i Sverige, med fokus på samtid och framtid. Tillsammans med Judiska Ungdomsförbundet, JUS, förmedlar Forum för levande historia berättelser om hur det är att vara ung svensk jude i dag.

Här möter du Alexander, med morföräldrar från Belarus, Mira – dotter till en Förintelseöverlevande, Shlomo, sefardisk jude med rötter i Nordafrika och Nadja, vars släkt kom till Sverige i slutet av 1700-talet. De var samtida med Aaron Isaac, den första juden som fick stanna i Sverige utan att tvingas konvertera till kristendomen. Judar hade funnits i landet långt tidigare, men hade aldrig kunnat leva och verka öppet som judar.

Utställningen bygger på berättelser från instagramkontot @stoltjude. Det drivs av Judiska Ungdomsförbundet, JUS, och är ett stafettkonto där unga judar med olika bakgrund och erfarenheter delar med sig av tankar och upplevelser, en vecka i taget.

I myllret av allt från barndomsminnen till framtidsdrömmar framgår det att det för många känns viktigt att både berätta och visa stolthet i en utmanande och omvälvande tid.

2025 markerar 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige. En mängd olika organisationer, församlingar, myndigheter, kommuner, museer, teatrar och många andra är med och skapar engagemang under jubileumsåret och sprider kunskap om judisk kultur, tradition och liv sedan 1775.

Forum för levande historia samarbetar med Judiska centralrådet kring jubileumsåret.

DANIEL

”Jag önskar att den här utställningen funnits när jag var liten. Då kanske min väg hade varit enklare att navigera. För en dag vid middagsbordet fick jag plötsligt veta att jag är jude!

Tänk om jag då hade kunnat möta unga judar med olika bakgrunder och identiteter, som du får göra här. Deras berättelser visar att det inte finns något rätt eller fel sätt att vara jude på. Precis som många unga idag, balanserar de flera identiteter. Det är inte alltid lätt, men det går! Under en vanlig familjemiddag gick jag från att vara svensk-tjeckisk, något jag hade stenkoll på, till att bolla tre olika ursprung! Det var både spännande och lite skrämmande.

Min familj är inte religiös och varken min mamma eller mormor växte upp i traditionella judiska hem. Var skulle jag ens börja? Den här utställningen hade varit bra att ha då! Med åren har jag förstått mer och mer. Insett att vi inte behöver leva varje dag utifrån vad som gick förlorat, utan glädjas åt allt som överlevde och frodas idag.

Utställningen bygger på berättelser från instagramkontot @stoltjude som drivs av Judiska ungdomsförbundet, JUS, där jag är ordförande. Kontot föddes 2015, blev bok 2022 – och har växt från projekt till rörelse. Oavsett format förblir kärnan att berätta om judiskt liv och stolthet, synlighet och verklighet.”

SHLOMO

” Jag är er jämtländska/israeliska/sefardiska jude. Sefardiska judar levde först i diasporan i Spanien men 1492 tvingades de att konvertera till kristendomen eller att lämna landet. Många tog sig till Balkan, Turkiet och Nordafrika, där jag har mina rötter. Själv föddes jag i Israel men flyttade som sjuåring med familjen till den jämtländska landsbygden. Där fanns inget judiskt liv som i Stockholm eller andra större svenska städer.

Jag är uppväxt med två och ett halvt språk. Hebreiska, svenska och lite jamska. Senare, när pappa flyttade tillbaka till Israel, slutade det judiska livet vara en självklarhet. Familjen slutade med kosher och högtider. Det var svårt för mamma att upprätthålla judiska traditioner i den lilla jämtländska byn.

Idag har min barndoms by, som många andra byar i Norrland, nästan dött ut. Skolan såldes och blev privatbostad. Affären stängde för länge sedan och gemenskapen i byn är nästan obefintlig. Detta gör mig tacksam över att jag fick växa upp där medan byn fortfarande levde.

Idag är jag stoltare än någonsin över min bakgrund. Stolt att ha en del av Jämtland i mig och stolt över att tillhöra ett uråldrigt folk som aldrig ger upp. ”

Jamska

Ett lokalt ord för jämtländska eller jämtmål som talas i Jämtland.

ANIA

Hebreiska

Ett judiskt språk och även Israels officiella språk.

”Jag ångrar att jag slutade prata hebreiska med min mamma, mitt förstaspråk, och är glad att hon insisterade på att fortsätta tala hebreiska med mig. Som sexåring såg jag inte styrkan i att ha tillgång till flera olika kulturella perspektiv. Jag undrade bara vad jag kunde göra för att vara mer som mina klasskompisar.

När jag var sex år flyttades jag från en judisk förskola till en musikskola. En smärtsam övergång, eftersom jag separerades från ett sammanhang som varit självklart för mig. Skulle det här bli mitt nya liv? För första gången kände jag behovet av att passa in. Som att jag behövde förändra min identitet, att något i den inte var rätt.

När man är sex bast är världen så liten och så stor på samma gång. Man antar att allt är vad det presenteras som. Det uppstår en dubbelhet. Det du vet, är allt. Det du inte vet kan du inte greppa och därför kan det kännas läskigt.

På ett judiskt kollo fick jag återuppta kontakten med det som jag saknat. Och upptäckte den där världen som jag hade satt lite på is i min vardag. Där någonstans förstod jag att man kan vara lika mycket jude och svensk. Det ena utesluter inte det andra. TVÄRTOM, det ena gör det andra starkare. Fasen, vad fett att ha tillgång till båda dessa världar.”

NAOMI

”Jag var aktiv i judiska Ungdomsförbundet i Göteborg och det bästa vi visste var att anordna fester. Den här gången hade jag bjudit två icke-judiska kompisar till vår församlingslokal för att äntligen få visa dom min värld och den berömda horrahdansen.

Jag fick ett sms, vännerna var snart framme och jag sprang ivrigt mot entrén. Men det var inte entréporten som öppnades utan vaktbåsets dörr. ”Ta ner alla i källaren nu!” Jag såg i vaktens blick att det var skarpt läge. Vi spred ut oss i lokalen, jag rensade nöd-utgången från musikutrustning och ytterkläder. Samtidigt kom ett sms från en vän som berättade att hon sett eld kastas på synagogan.

Hur skonades vi från branden? När gärningspersonerna sprang i väg öppnade sig himlen och det regnade några minuter.

Två dagar senare träffades vi i styrelsen på ett kafé innan vi gick till synagogan för att städa. Vi tittade på varandra, och sa att detta känns både konstigt och jobbigt. Hur skulle vi tackla den värsta formen av antisemitism som vi hade upplevt?

Vi ordnade en shabbatmiddag två veckor senare på församlingen.”

Horrahdans

Traditionell judisk ringdans, ofta vid bröllop och fester.

ALEXANDER

”Jag är jude. Det vet jag om och det förstår jag. Men att verkligen ta till mig den identiteten och balansera den med andra delar av det som gör mig till mig har varit svårare. Jag är född och uppvuxen här. Känner mig hemma och vill fortsätta vara här. Men jag är inte som alla andra. När andra firar jul, firar jag chanukka. När andra firar påsk firar jag pesach.

Hemma med min familj är jag inte riktigt i Sverige. Att äta borstj hos farmor eller blinier hos mormor kommer alltid att vara osvenskt på det bästa av sätt. Att få höra om hur livet var innan Sverige, på ett annat språk, förstärker inte känslan av att vara svensk.

Att min familj kom från Belarus till ett land med en annan kultur och språk har format mig till den jag är. De djupa spåren som andra världskriget satte i deras sätt att tänka, leva och överleva ligger bortom den förståelse som går att läsa sig till. Den måste upplevas.

Min identitet blir det jag gör den till. Jag behöver inte bekräftelse från någon annan. Tvivlen uppkommer när det inte finns så många andra som är som en, och som förstår vad man menar.”

Channuka

Ljusfesten som firar miraklet som skedde vid templets återinvigning.

Pesach

Judiska helgen som firar befrielsen från slaveriet i Egypten.

ADAM

”Som pojke var jag glad och hade det bra, var älskad. Dock bar jag på mycket tankar. Från min omgivning, både vuxna och barn, fick jag ofta höra att jag var ”tjejig”. Jag blev lika ledsen varenda gång. Jag avgudade Spice Girls och Britney Spears och uppträdde ofta med deras låtar framför familj och vänner. Jag tyckte det var skönt att umgås med tjejer ibland för då slapp jag pojkar-i-grupp-hets, men andra killar hade ju inte tjejkompisar?

Kunde man vara kär i killar? Ingen pratade om det och bög var ju ett skällsord? Och man kunde väl absolut inte vara bög och jude? I synagogan var ju män och kvinnor separerade för att män inte skulle distraheras av kvinnorna.

Jag önskar att jag kunde träffa mig själv som barn när jag inte hade några judiska gay-förebilder och levde i min egen bubbla, utan perspektiv eller erfarenhet. Jag hade berättat för den lilla pojken att han kunde följa sitt hjärta och veta att han kommer att bli älskad och accepterad av familj och vänner oavsett. Du kommer bli lycklig, vem du blir kär i har ingenting med det att göra. Du får vara precis den gay-juden du är, det kan ingen annan bestämma över. ”

Känner du igen dig i denna lille pojk? Tro mig, det blir bättre. Du är älskad. Våga vara dig själv. Vänta inte!

ESZTER

Vi hade flyttat långt bort.

Helt plötsligt var jag på en ny plats, i en ny skola och ett nytt sammanhang långt bort från det gamla.

Mina föräldrar ville inte att jag skulle säga till någon att jag är judinna.

Det förstår jag nu, det är inte lätt att vara öppen med något som man har lärt sig att trycka undan och gömma.

Mormor sade att hon inte hade judiska barn.

Jag kommer inte ihåg hur mycket jag förstod då. Men jag vet att jag inte riktigt lyssnade den här gången.

Något som fäst sig väldigt starkt i mitt minne är en känsla som jag hade då.

Att beskriva det som en längtan känns lite för svagt. Det var nästan som ett måste, jag kunde inte hålla helt tyst.

Jag berättade för mina närmaste vänner. Rädd var jag, jätterädd, men jag är så dålig på att ljuga, på att hålla saker osagt.

Men det är sant, jag fick så mycket ångest när någon pratade om judar. Alltså i vilken kontext som helst, till och med under genomgångarna i skolan. Tänk om någon får reda på...? Vad händer ens då?

På detta sätt har jag blivit skonad från mycket. Jag blev aldrig utsatt för någonting i skolan just för att ingen visste.

Men det lämnade mig också utan möjlighet att skapa en positiv judisk identitet. Ändå kommer jag ihåg den där känslan så starkt. Ett sug. Jag tror att många i min generation känt på liknande sätt. En längtan efter något långt bort från rädslan.

MIRA

”Pappa sa alltid till mig att jag ska vara stolt över att jag är jude, stå upp för mig själv och aldrig dölja min identitet. Jag tror att det handlar om att vi måste vara redo för det vi kan möta, och då gäller det att komma ihåg vem man är. Föds du som jude så föds du med att du måste försvara dig. En dag kanske du måste stå till svars för den du är; jude.

När jag var runt åtta år satt jag i synagogan i Malmö och lyssnade när min pappa höll tal på Förintelsens minnesdag. Om flykten från Sovjet och att han och hans föräldrar var de enda i vår släkt som överlevde Förintelsen. Jag började plötsligt ropa ”Pappa, pappa, jag har lärt mig vissla”. Mamma försökte tysta mig, men pappa bekräftade stolt att jag hade lärt mig vissla.

Nu är det jag som berättar min pappas historia. Men även min egen. Om det hat som vi judar måste utstå idag, det hat som genomsyrat vårt samhälle genom historien. Jag tog min pappas plats, använder min röst för att berätta hur det är att vara vittne till hatbrott men även dotter till en Förintelseöverlevande.

Jag tänker ofta på de barn som aldrig fick chansen att lära sig vissla, och de föräldrar som inte fick känna sig stolta över sina barn.”

ANNA

”Lördagen den 7 oktober 2023 vaknade jag sent och tog upp mobilen. Pappa hade skrivit att Hamas hade gått till attack. “Fan fan fan” sa jag till mig själv. Med Rapport på datorn och israeliska nyheter på Tv:n försökte jag få tag på alla vänner. Jag grät när de svarade och det enda jag önskade var att vara hos dem.

Bilden av Naama Levy som dras ut ur en baklucka kommer för alltid vara fastetsad i mitt minne. Likaså de fruktansvärda vittnesmålen från Sdei Teiman-fängelset, Noa Argamanis händer som sträcker sig mot sin pojkvän och de händer som senare stack fram ur rasmassorna i Gaza.

Jag kan bara tala för mig själv, men för mig hade det ofta räckt att bli hörd. Om jag som minoritet hade fått frågan om hur jag mår och personen hade lyssnat på mitt svar. Då hade det inte gjort lika ont – även om vi har olika åsikter. Det viktiga för mig blir vad vi gör i vår vardag, för att bekämpa antisemitism och rasism. Jag tror också på att prata med människorna som faktiskt påverkas av en situation, och låta dem dela med sig av sina upplevelser. Till dig som läser detta och varken är jude, israel eller palestinier. Fråga dina vänner hur de mår. Och LYSSNA på deras svar. ”

LIVIA

”Mamma har berättat om min gammelmormor Ester. Hon föddes 1914 i Polen och växte upp i en fattig familj med åtta syskon. Hon upplevde tidigt judehat, även från sina lärare. Redan då hade hon stark vilja och stod upp för allas lika värde. Ester älskade allt som levde och släppte till och med ut små flugor i stället för att döda dem. Om hon hade brödsmulor över la hon dem i trädgården till fåglarna. År 1942 vägrade hon släppa sina barn till nazisterna. De slet barnen ur hennes famn och förde bort dem.

Min mamma har alltid påmint mig om vår flyktingbakgrund och att det lika gärna kunde ha varit vi, när andra människor befinner sig i lidande eller krig. Därför är det viktigt för mig att fortsätta ha samma värderingar som gammelmormor Ester, min mormor och andra kvinnor i min släkt. Av dem har jag också lärt mig att aldrig låta min judiska röst tystas.

Vi kan inte låta någon trampa på oss igen, och inte på någon annan heller för den delen. Jag vet att många tystar ner sin judiskhet och gömmer den. Det kanske känns som att ingen från omvärlden bryr sig om er, eller oss. Men vi är inte ensamma. Vi har varandra. Minns de judiska koncepten som Pikuach Nefesh, Tikkun Olam och Tzedakah. Vi måste göra världen till en bättre plats, för oss judar, och för alla andra. ”

Pikuach Nefesh

Att rädda liv går före nästan alla andra regler.

Tikkun Olam

Att förbättra världen t.ex. miljön.

Tzedakah

Att hjälpa andra – gärna på ett sätt som gör dem självständiga.

JOHANNA & JULIA

Johanna (på bilden) och Julia är tvillingar.

”Johanna: Min mormor hade en ganska negativ inställning till religion överlag och till att jag och min syster skulle visa att vi är judinnor. “Snälla Johanna, ingen stjärna runt halsen ikväll”, sa hon. Alla hanterar vi sorg och trauma på olika sätt. Jag respekterar mormors rädsla, men själv har jag valt att söka min judiska identitet. Kanske är det också ett sätt att hedra mormor på?

Julia: Jag började leta efter mormors historia i arkiv, och jag läste allt. Brev och vykort. Polisförhör. Födelsebevis och dopbevis från katolska kyrkan. Förhör vid gränsen i Haparanda när de flydde undan vinterkriget i Finland. Ansökningar om flyktingstöd.

Johanna: Eftersom allt trycktes undan i vår familj har vi fått googla oss till hur högtider firas, och vilka välsignelser som sägs när. Jag lånade recept och började baka challebröd på fredagar! Men det går ju inte att googla sig till en känsla av samhörighet. Därför är vår judiska identitet byggd på lika delar Google och en välkomnande gemenskap.

Julia: För mig finns det också en skam i att berätta att jag är judisk, trots att mormors föräldrar kämpade så hårt för att gömma det. Och i att jag ibland bär Davidsstjärna. Det finns en skam i tanken på att mormors familj riskerade sina liv för att få förfalskade pass, för att undvika stämpeln med samma stjärna. ”

En anteckning i Julias mobil:

En man skriker jävla judehora till mamma och jag tänker att det händer nu, det som mormor inte ville, nu blev det så här ändå.

ELIN

”Jag bor i en liten bonnahåla där det finns ungefär 4,5 judar. Därför har jag inte haft världens mest judiska uppväxt. Min familj brukar hålla purim-fester och grillkvällar med folk från Göteborg, Öland och Nässjö. Jag har alltid älskat dessa fester, vi dansar israelisk folkdans och jag får hänga med de få judar jag känner i min ålder.

Judendomen för mig under uppväxten var att kasta godis från nån läktare, klä ut mig ibland, koka ris och kyckling på fredagar och tända ljus. Jag var inte som alla andra och det skröt jag om på religionslektionerna. Jag räckte upp handen och sa att jag firade shabbat men jag visste inte varför. När jag var med mina kristna kompisar var jag jättecool men när jag var på relleläger, där man lär sig om det judiska, då skämdes jag. Där firade inte folk jul, där visste folk varför man firar shabbat och där åt folk inte bacon.

Efter min Bat mitzvah slutade jag äta bacon och skaldjur och började bry mig mer om judendomen. Nu vet jag att jag inte måste kunna hela vår historia för att vara en stolt jude. Visst hade det varit kul att bo i en storstad och ha en mer judisk uppväxt men jag är också glad över allt jag har haft.”

Bat mitzvah

Ceremoni där en judisk flicka vid 12 års ålder blir religiöst myndig. Pojkars motsvarighet, vid 13 års ålder, kallas Bar mitzvah.

Purim

Judisk högtid som firar räddningen av det judiska folket i Persien.

JACOB

”L’dor v’dor – från generation till generation – har vi judar kommit på alla möjliga olika riter och traditioner som symboliserar något annat. För mig går judendomen som religion mer ut på att visa och göra än om man tror på Gud eller inte. Från offren i templet till brödet på shabbatbordet så är allt en handling med olika symboliska värden. Varför jag väljer att inte äta fläsk, salta challebrödet, äta matsa, doppa äpple i honung eller fasta på jom kippur är inte för att tillfredsställa en ”gubbe bland molnen”. Jag gör det för att det känns rätt.

På våra gudstjänster avslutas många sånger med nynnande för att underlätta för dem som inte kan texterna, för det är viktigare att skapa bra stämning än att läsa de exakta orden. Jag har hört många gånger att den som nynnar med passion är närmare Gud än den som läser bönerna opassionerat.”

Shabbat

Judisk vilodag från fredag kväll till lördag kväll.

Matsa

Ojäst bröd som äts under den judiska högtiden Pesach.

Jom Kippur

Judisk försoningsdag med fasta och bön – en av årets viktigaste högtider.

NADJA

” Min farfars farfars farfars far, David Josephson, kom till Sverige i slutet av 1700-talet. Då var det fortfarande nytt att judar kunde bosätta sig här utan att tvingas konvertera till kristendomen. Sedan dess har generationerna passerat: gammelfarfar Gunnar var ordförande i Stockholms judiska församling, farfar Erland talade öppet om sitt judiska arv. Ganska coolt ändå, en hundratals år gammal svenskjudisk släkt. Men vissa menar att det inte riktigt ”räknas” – Josephsonarna blev ju assimilerade. Farfar sa en gång att det judiska skulle dö med honom. Vadå dö? För att inte alla firar pesach?

Jag känner ofta att det finns en förväntan: att vara en stolt jude, för att vara en bra jude. Vad betyder det? Att alltid protestera mot antisemitism? Följa alla traditioner? Jag gömmer ofta min davidsstjärna. Jag har mest skrattat nervöst när folk sagt antisemitiska saker. Jag äter inte kosher och går sällan i synagogan. Får jag ändå vara stolt? Och tänk om man inte är stolt alls – bara rädd, blyg, eller ointresserad? Får man vara jude ändå?

Jag är den jag är idag mycket på grund av mitt judiska arv. Och jag finner en enorm tillfredsställelse i maten, kulturen, den tusenåriga samhörigheten. Så jag är nog en stolt jude! Oavsett prestationsnivå. Och om man inte känner sig stolt tycker i alla fall jag att det är okej. Man är lika mycket jude ändå. ”

Antisemitism

Hat, fördomar eller diskriminering riktad mot judar som grupp eller individer.